

Ю.О. Арешенков

ОСНОВИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

*Матеріали до спецкурсу
для студентів філологічних спеціальностей*

Кривий Ріг
2006

ББК 81.2
А 80

Арешенков Ю.О.

А 80 Основи лінгвістичних досліджень: Матеріали до спецкурсу для студентів філологічних спеціальностей. – Кривий Ріг: КрДПУ, 2006. – 50 с.

Навчальний посібник зі спецкурсу “Основи лінгвістичних досліджень” допоможе студентові ознайомитися з методологією та методикою наукового дослідження мови, оволодіти сучасними методами лінгвістичного аналізу. Основну увагу приділено практичним проблемам: вмінню добирати фактичний матеріал, вести пошук теоретичної інформації, правильно оформляти курсові та дипломні (кваліфікаційні) роботи.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор
Л.В. Кондрашова,
кандидат філологічних наук, доцент
Л.А. Білоконенко,
кандидат філологічних наук, доцент
Г.М. Віняр

© Ю.О. Арешенков, 2006

ВСТУП

Спеціальний курс “Основи лінгвістичних досліджень” має на меті:

1. Допомогти студентів оволодіти основними прийомами наукового дослідження.
2. Навчити працювати з науковою літературою, практично використовувати різноманітні наукові джерела.
3. Ознайомити початкуючого дослідника з найважливішими принципами збирання та обробки фактичного матеріалу.
4. Прищепити навички науково коректного, доказово обґрунтованого і стилістично грамотного викладу.

У процесі засвоєння всіх розділів спецкурсу та оволодіння навичками лінгвістичного аналізу студент повинен:

- **знати** основні напрямки та методи сучасної мовознавчої науки, вимоги, що висуваються до оформлення результатів наукових досліджень, зокрема до курсових, кваліфікаційних та дипломних робіт;
- **вміти** одержувати, описувати та формулювати нові наукові дані у чіткій відповідності до цих вимог.

1. Методологія та методика наукового дослідження мови

Всяке наукове дослідження обов'язково має базуватися на певній *методології*, тобто системі принципів та способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності. Саме методологія визначає засновки, засоби і мету дослідницької роботи. Як стратегія наукового пошуку, вона окреслює загальні підходи до об'єкта дослідження, значною мірою зумовлюючи успішний науковий результат.

Оскільки в кожному об'єкті наявні форма (матеріал або субстанція), структура (будова і відношення між компонентами) та функція (призначення і роль об'єкта або його частин), то всякий об'єкт, у тому числі і мова, може досліджуватися на основі трьох підходів. По-перше, **генетичного**, коли простежується генеза тих чи інших мов, мовних форм (порівняльно-історичне мовознавство). По-друге, **структурного**, коли виявляються відношення між компонентами мовної системи (лінгвістики дескриптивна, генеративна). По-третє, **функціонального**, коли з'ясовується призначення як компонентів системи, так і мови в цілому (функціональна граматики, стилістика).

Методологію мовознавства визначають відповідна лінгвістична теорія та *наукова парадигма* – сукупність загальних ідей і філософських настанов. У певні історичні періоди існували свої загальні тенденції думки, загальні стилі мислення, серед яких варто згадати історизм, математизацію, структуралізм. Сучасну науку характеризують системний, функціональний, антропоцентричний підходи до аналізованих явищ дійсності.

Системно-функціональна парадигма є домінуючою і в лінгвістиці: по-перше, мова розглядається як система, що постійно саморозвивається; по-друге, мовні явища трактуються з урахуванням їхнього функціонування в реальній комунікативній

практиці людей. Про системність відношень між елементами мови говорилося ще на початку ХХ ст. (“Мова є система, елементи якої утворюють ціле, а значимість одного елемента витікає лише з одночасної наявності інших” – Ф. де Соссюр).

Ідеї Ф. де Соссюра розвивали Густав Гійом, Антуан Мейє, Джон Ферс, Майкл Голлідей. У працях цих учених мова розглядається як семіотична функціональна система, що використовується для обміну та збереження інформації, як система систем (з лексичною, синтаксичною та ін. підсистемами). **Система** являє собою цілісне утворення структурно організованих елементів, взаємодія яких спрямована на реалізацію певних функцій. За М. Голлідеем, мова є також адаптивною системою, тобто системою, яка пристосовується до певної комунікативної сфери.

Всяка адаптивна система самонастроюється шляхом збагачення складу та зміною **структури** – сукупності зв’язків між елементами системи, що забезпечують цілісність і тотожність об’єкта. Адаптація спричиняється невідповідностями між станом системи (складом та будовою) і завданнями, що повинні виконуватися цією системою в процесі її функціонування. Отже, система формує свої властивості у взаємодії із середовищем.

Для мови таким середовищем є комунікативна ситуація (екстралінгвістичний чинник) та контекст. Пристосування мови до змінюваних умов комунікації веде до появи функціональних стилів. Стиль є виявом двох протилежних властивостей: структурно-функціональної організованості та структурно-функціональної варіативності. Якщо для мови загалом середовищем є суспільні відносини, то для окремих підсистем мови середовищем будуть самі підсистеми. Дослідник повинен чітко визначатись у виборі предмета свого дослідження: чи то елементів системи, чи компонентів мовного або позамовного середовища.

Описати певний об’єкт можна, визначивши його склад, будову та функції. Субстанціальний підхід передбачає з’ясування, з чого досліджуваний об’єкт складається, з яких елементів та матеріалу. Структурний підхід спрямований на виявлення того, як об’єкт побудовано, якими є зв’язки та

відношення між його елементами. Функціональний підхід дозволяє визначити роль, практичне призначення об’єкта як сукупності взаємопов’язаних елементів.

При **системному аналізі** враховується цілісність досліджуваного об’єкта та динамічність його структури, а **функціональний аналіз** базується на постулаті, що певна функція може бути реалізована різними засобами мови, а той самий засіб здатен виконувати різні функції. Їх поєднання дозволяє адекватно описати якісні характеристики елементів.

Наприклад, традиційна стилістика розглядала стилі як прояв варіативності мовної системи. Метою стилістичних досліджень було виявлення виражального потенціалу мовних засобів, властивих певним функціональним різновидам мови, тобто встановлення набору стилістично маркованих мовних одиниць.

У сучасній лінгвістиці структурно-статичний опис стилістичних засобів поступився місцем комунікативно-динамічному аналізу тексту в його реальному функціонуванні. Текст розглядається як динамічна система, здатна пристосовуватися до мінливої комунікативної ситуації, параметри якої відбиваються в його мовній структурі. В ній є елементи, які співвідносять зміст повідомлення з дійсністю, складаючи його логічну основу, інші співвідносять текст насамперед з учасниками комунікативного акту, виконуючи переважно стилетворчу роль. Таким чином, стиль трактується як функціонально-прагматична якість тексту, а основною проблемою стилістики стає пояснення комунікативної зумовленості та прагматичної доцільності використаних мовних засобів.

Отже, при аналізі матеріалу, його систематизації та теоретичному осмисленні сучасне мовознавство керується принципами системно-функціонального підходу. Мова розглядається як система, тобто впорядкована та внутрішньо організована сукупність взаємопов’язаних та взаємодіючих елементів. Елементи утворюють цілість, мають рангову, ієрархічну структуру (підсистем) і функціонують у взаємодії із зовнішнім середовищем.

2. Сучасні методи лінгвістичного аналізу

Узагальнена сукупність теоретичних настанов, прийомів та методик дослідження мови, пов'язаних із певною лінгвістичною теорією, дістала назву *методу*. В межах окремого методу є свої прийоми та операції, що служать інструментом для дослідження того чи іншого аспекту мови. Наукові методи визначають шляхи пізнання і тлумачення фактів, а також дозволяють класифікувати ці факти, одержувати їх різні наукові, логічні відображення.

Загальнонауковим методом, який широко використовується в мовознавчих дослідженнях, є метод **гіпотетико-дедуктивний**. Він передбачає чітку послідовність аналізу: збір фактичного (мовного) матеріалу – побудова гіпотези – перевірка її істинності на нових фактах. Для лінгвіста джерелом фактичного матеріалу служать різноманітні тексти та словники. Зібраний матеріал узагальнюється шляхом індукції. Індуктивним називається умовивід, в якому думка розвивається від знання одиничного і часткового до знання загального. У результаті індукції створюється теорія у вигляді гіпотези. Під *гіпотезою* розуміють таке передбачення, яке пояснює спостережуване явище, але потребує перевірки та доведення, щоб стати науковою теорією. *Теорія* – це вже певна система ідей, що дають наукове пояснення явищу або класу явищ. Гіпотеза уточнюється шляхом зіставлення з відомими концепціями, потім необхідно виявити матеріал, що суперечить визнаним положенням. Відбувається етап дедукції, тобто логічного виведення нового знання із даних, що визнані істинними. На завершення нова теорія перевіряється шляхом зіставлення із тими фактами, що були одержані додатково. Якщо виявлено матеріал, котрий не вкладається в рамки запропонованої гіпотези, то в теорію вносяться необхідні уточнення.

Загальнонауковими способами наукового дослідження є спостереження, експеримент та моделювання. При вивченні мовних явищ дослідники найчастіше вдаються до першого з них. Смісл **лінгвістичного спостереження** полягає у виділенні з

тексту певних мовних фактів, виявленні тотожних або однотипних мовних одиниць, а також встановленні їхніх специфічних рис.

Серед часткових методів, які широко використовуються в лінгвістичних дослідженнях, назвемо методи описовий та структурний (таксономічний). Суттю **описового методу** є встановлення певних фактів або явищ, включення їх у науковий обіг. Цей метод дозволяє накопичити значне число емпіричного матеріалу, покласифікувати та проінтерпретувати його в першому наближенні. Але при цьому виявлені й описані факти нерідко подаються поза зв'язком з іншими, що свідчить про певну обмеженість цього дослідницького методу.

Основне завдання **структурного методу** – опис мови як ієрархічної системи. Структурний метод виростає і базується на методі описовому. Між ними є ряд відмінностей: якщо перший має справу з реально спостережуваними мовними явищами, то другий описує систему мови, що виводиться з мовного матеріалу шляхом умовиводів. Крім того, описовий метод досліджує окремі частини, елементи мови, а метод структурний – відношення, зв'язки, залежності між цими елементами. В силу цього можна стверджувати, що названі методи доповнюють одне одного. Таким чином у результаті лінгвістичного спостереження, по-перше, реєструються певні ознаки досліджуваного об'єкта, по-друге, фіксуються спільні й відмінні ознаки, виявлені у взаємозалежних компонентах, по-третє, характеризуються фактори, що спричиняють їх появу.

Часткові методи тісно пов'язані з *методиками* – процедурами аналізу, що існують у рамках відповідних методів і використовуються як спосіб знаходження, пошуку нової інформації про досліджуваний предмет. У межах системно-функціонального підходу до вивчення мови найбільш актуальною є методика **контекстуального аналізу**. Його процедура передбачає дослідження мовної одиниці в складі мовленнєвого контексту, тобто тієї частини тексту, в якій реалізується її семантика. Крім лінгвістичного контексту, на значення слова, словосполучення чи речення впливають також ситуативно-мовленнєвий та етнокультурний контексти, і тому системне дослідження неможливе без урахування тих умов

комунікації, що визначають зрушення в семантиці слів чи граматичних форм. Виявити власне лінгвістичне оточення мовної одиниці дозволяє методика **дистрибутивного аналізу**, а встановити набір мовних засобів, типових для досліджуваних текстів, можна з допомогою методики **стилістико-статистичного аналізу**.

Контекстуальна методика застосовується при семантичному аналізові слів і конструкцій, при встановленні синтагматичних відношень. Якщо ж досліджувані компоненти є меншими за мовну одиницю, то вдаються до **компонентного аналізу**, прикладами якого можуть бути розбори слова, речення, тлумачення слів (семи в його семантичній структурі).

Крім спостереження та опису, в лінгвістичному аналізі важливу роль відіграє також **класифікація** досліджуваних явищ – розподіл їх за класами на підставі суттєвих (діагностичних) ознак. Слід пам'ятати, що всяка класифікація повинна будуватися на єдиному принципі поділу, а для однієї множини можна одержати кілька класифікацій, якщо ввести різні підстави поділу. Своєрідним різновидом наукової класифікації є **типологія**, при якій систематизація об'єктів із спільними структурними або функціональними ознаками відбувається на основі визначених абстрактних моделей – типів. Наприклад, для явищ *abc*, *aBc*, *Abc* типовою може бути модель *abc*.

2. Планування та організація наукового дослідження

Всяка діяльність, а тим більше така складна, як науково-дослідницька, вимагає ретельного планування та продуманої організації. Наукове пізнання як процес здійснюється в три етапи: **дослідження** – відкриття фактів та виявлення їх взаємозв'язку; **систематизація** – інтерпретація спостережень та доведення дослідженого; **виклад** – опис результатів проведеного дослідження. Виклад результатів наукової роботи має

відповідати трьом підставовим принципам: оптимальності, послідовності і пояснювальної сили. Принцип **оптимальності** вимагає підходити до вивчення та інтерпретації фактів найбільш оптимальним способом, беручи до уваги лише суттєві ознаки і властивості досліджуваних об'єктів. Принцип **послідовності** вимагає узгоджувати окремі твердження роботи між собою, подавати кожен висновок з опорою на засновок. Принцип **пояснювальної сили** вимагає інтерпретації розглядуваних фактів у межах однієї обраної теорії. До названого можна додати принцип **достовірності**, який передбачає, що результати дослідження ґрунтуються на достатньому обсязі фактичного матеріалу і одержані шляхом застосування відповідних методик.

При плануванні наукової роботи дуже важлива роль належить початковому етапові, пов'язаному з вибором теми. Добре продумане й аргументоване визначення її актуальності, наукової новизни, проблематики, чітке формулювання самої назви теми є визначальною передумовою успішного досягнення поставленої мети дослідження.

Документом, який визначає логічну послідовність, черговість і термін виконання окремих етапів курсової (дипломної) роботи, є **календарний план**. Ним зокрема встановлюються:

- напрями дослідження; проблематика, мета і завдання роботи;
- предмет дослідження, його часові та кількісні параметри;
- зміст та критерії відбору фактичного матеріалу;
- характер роботи над науковими джерелами;
- робоча гіпотеза;
- методика дослідження;
- обробка, аналіз та узагальнення результатів;
- оформлення тексту роботи.

Календарний план складається студентом та коригується науковим керівником. У процесі роботи до плану можуть вноситися деякі зміни, однак основні пункти мають лишатися незмінними. Вони визначають основні етапи виконання дослідження:

1. Вибір теми.
2. Вивчення рекомендованої літератури та складання бібліографічної картотеки, картотеки термінів.

3. Збір матеріалу за темою, оформлення робочої картотеки.
4. Класифікація зібраного матеріалу.
5. Визначення композиційної структури роботи
6. Узагальнення результатів дослідження. Оформлення роботи.

4. Вибір теми

При виборі теми логічно спершу визначитися з напрямом дослідження, осмислити свою тему в контексті більш широкої наукової проблеми.

Назва теми повинна точно визначати предмет дослідження і відображати його проблематику. Нагадаємо, що **об'єктом** дослідження називається певне явище об'єктивного світу; **предмет** дослідження – це виділені в об'єкті властивості та якості, що підлягають аналізу. Як окремий аспект певного об'єкта він формується самою наукою.

Під **проблемою** розуміють складне теоретичне або практичне питання, яке потребує свого вирішення. Окреслення предмета наукового інтересу саме по собі теми не визначає. При її формулюванні необхідно продумати проблематику, що розкриватиметься в роботі, та окреслити межі спостереження (історичні, географічні тощо). У підтемі можна вказати матеріал, на якому робиться дослідження, та методику його проведення.

Назва роботи не повинна починатися словами “До питання про...”, “З історії (становлення, вивчення і под.)...”, “Деякі питання (закономірності, тенденції)...”, “Спроба аналізу...”, “З досвіду дослідження...” та под. У такому формулюванні темі бракує визначеності. Слід також уникати малозрозумілих термінів.

Курсова чи дипломна робота повинна мати ясну мету дослідження та чітко поставлені завдання: “Доконечною умовою всякої наукової роботи від найперших студентських досліджень і до докторської дисертації є ясність мети, чіткість постановки завдання, ясне уявлення про те, що треба з'ясувати, як це

зробити і для чого, яким є об'єкт дослідження, які критерії його виділення в матеріалі, в якій галузі науки він уже розглядався, що про нього вже відомо, ким отримано наявні результати і що залишається з'ясувати” [Арнольд 1991:63].

Мета дослідження формулюється визначено і конкретно, вона відображає суть дослідження, його кінцевий результат, на який спрямовується вся діяльність. Одержаний результат повинен знайти чітке визначення у висновках роботи. Всяка мета репрезентується у вигляді завдань, постановка яких впливає із сучасного стану вирішення питання. Їх реалізація має забезпечувати досягнення теоретичної та прикладної мети наукової роботи. Завдання формулюються за допомогою дієслів *визначити, показати, розкрити, висвітлити, схарактеризувати, з'ясувати, виявити, простежити, описати, подати, дослідити, покласифікувати* і т. д.

Вже при виборі теми студент повинен визначити ступінь її **актуальності**, тобто з'ясувати, чи відповідає вона завданням розвитку мовознавчої науки, чи має певне практичне значення, чи звертається до проблеми, що потребує наукового вирішення. Слід також зважати на спрямованість дослідження на реалізацію комунікативно-діяльнісного та культурологічного підходу до вивчення мови, особливо актуального для шкільної методики викладання. Актуальність – це, насамперед, корисність теми для сучасного етапу розвитку науки, а також типовість і достатня поширеність досліджуваного явища. До неприйнятних мотивацій актуальності відносять нерозробленість питання (причиною якої може бути відсутність наукового інтересу) та відсутність єдності в поглядах на предмет дослідження [Арнольд 1991: 64].

Практична значимість наукових досліджень у лінгвістиці полягає насамперед у можливості використання його результатів у теоретичних та практичних курсах при підготовці студентів-філологів. Прикладне застосування студентських наукових робіт може реалізовуватися на спецкурсах та факультативах, у роботі мовних наукових гуртків. Слід пам'ятати слова акад. С.С. Аверинцева про те, що прикладні завдання філології реалізуються не лише в інтерпретації тексту, але й у вихованні

культури почуттів, людяності, естетичної сприйнятливості, громадянської і духовної зрілості.

Новизна дослідження визначається такими чинниками: розв'язання завдань, які не вирішувалися попередниками; уточнення важливих положень і понять науки в світлі нових даних; вдосконалення методів дослідження. Новизна курсової або дипломної роботи може полягати в новому підході до вже розробленої в академічній науці теми, в новизні предмета або методики дослідження. Характеризуючи цей аспект роботи, належить орієнтуватися на ступінь реалізації в ній принципу функціоналізму та використанні сучасних методик лінгвістичного аналізу. Після обґрунтування теми і визначення меж дослідження можна приступати до роботи над науковими джерелами та добирати фактичний матеріал.

5. Пошук теоретичної інформації

Вміння швидко орієнтуватися в інформаційному просторі є однією з умов продуктивності наукової роботи. Складність системи пошуку викликало появу спеціальної галузі науки – **інформатики**, яка подає уявлення про загальну систему наукової інформації та про джерела інформації з окремих дисциплін, забезпечує вміння обрати раціональну схему пошуку і використовувати допоміжні бібліографічні та інформаційні матеріали.

Документальні джерела наукової інформації поділяються на первинні та вторинні. У первинних документах та виданнях містяться нові наукові та спеціальні відомості, вторинні містять результати аналітико-синтетичної та логічної переробки первинних документів.

До першої групи відносяться монографії, збірники наукових праць, тези наукових доповідей, статті в періодичних виданнях, а також дисертації (автореферати) та архівні документи. Первинні джерела інформації оцінюються за певними

критеріями, серед яких назовемо такі: повнота та достовірність даних, термін їх опублікування, наявність теоретичних узагальнень.

Другу групу складають довідкова література (енциклопедії, словники), інформаційні видання (реферативні журнали, огляди), каталоги та картотеки (алфавітні, предметні, систематичні), різні періодичні та неперіодичні бібліографічні видання.

Каталоги і картотеки є приналежністю кожної бібліотеки, особливо важлива їхня роль у бібліотеках спеціальних та наукових.

Алфавітний каталог дозволяє встановити наявність у фондах бібліотеки конкретної книги, автор і назва якої відомі читачеві. Картки алфавітного каталогу розставлено за першим словом бібліографічного опису книги: заголовком (прізвищем автора) або назвою (для книг без автора). Якщо перші слова збігаються, картки розставляються за наступними словами, картки на авторів з однаковими прізвищами розставляються за алфавітом їх ініціалів. Ряд творів одного автора розташовують у такій послідовності: зібрання творів, твори, вибрані твори, окремі твори.

Систематичний каталог дозволяє з'ясувати, які книги з певних галузей знань є в бібліотеці, а також встановити автора і назву книги, якщо ми знаємо її зміст. Картки систематичного каталогу згруповано в логічному порядку за окремими галузями знань. Послідовність розташування відповідає певній бібліографічній класифікації.

Основний елемент каталогів і картотек – **каталожна картка** з необхідними бібліографічними даними про книгу та шифром, який позначає місце зберігання книги в бібліотечному фонді. Опис літературного джерела на кожній картці складається з таких елементів, розташованих у точній послідовності:

1. Заголовок опису – прізвище та ініціали автора чи авторів.
2. Назва твору – подається за титульною сторінкою без скорочень, без лапок.
3. Видання – відомості про відмінності цього видання від попередніх.

4. Вихідні дані – місце видання, назва видавництва і рік видання.

5. Кількісна характеристика – відомості про кількість сторінок.

Схема бібліографічного опису з розділовими знаками є такою:

Заголовок. Назва. – Видання. – Місце видання: Видавництво, рік видання. – Кількість сторінок.

Бібліографічний опис журнальних статей та статей у збірниках має свою специфіку і зветься аналітичним описом. Приклади такого опису:

Баранник Д.Х. Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації // Мовознавство. – 1983. – № 6. – С. 13 – 17.

Коваль А.П. Композиція та архітектоніка публіцистичного тексту // Особливості мови і стилю засобів масової інформації. – К.: Вища шк., 1983. – С. 5 – 18.

Оформлені картки об'єднуються у **бібліографічну картотеку**, яка згодом стане основою для укладання списку використаної літератури.

6. Рациональні прийоми роботи з книгою

Пошук книги пов'язаний з умінням оцінювати її характер. Загальне уявлення про ту чи іншу книгу дає попереднє ознайомлення, при якому беруться до уваги: титульна сторінка (автор, назва, видавництво, рік видання), анотація, зміст, вступ (передмова).

За інформаційною цінністю для конкретної роботи джерела наукової інформації поділяються на три групи: 1) книги, що безпосередньо стосуються теми і потребують детального вивчення; 2) книги із суміжних проблем, знайомство з якими потрібне, але не обов'язкове; 3) книги, що стосуються теми

опосередковано, інформативність яких вичерпується лише згадуванням про їх існування.

Залежно від функціональної спрямованості розрізняють:

– теоретичні документи, в яких містяться наукові узагальнення, формулюються нові принципи та закономірності, подається аргументація на доказ висунутих положень;

– методичні документи, в яких викладається технологічний інструментарій процесів практичної діяльності й наукових дослідів, обговорюється конкретний досвід роботи та надаються рекомендації.

Вміння знайти й орієнтовно оцінити книгу – це лише попередній етап роботи, основним же є уважне читання, а при необхідності глибоке її вивчення. Цьому має сприяти **культура читання**, тобто вміння осмислювати прочитане, виділяти головне і відкидати другорядне, робити узагальнення та висновки. Читання може бути пасивним (коли інформація сприймається без письмової фіксації) або активним (коли читання супроводжується різними записами). При записуванні пізнавальний процес супроводжується зорово-руховими асоціаціями, що сприяє більш глибокому осмислюванню та запам'ятовуванню прочитаного, тому активне читання є значно продуктивнішим.

Поглиблене вивчення книги доцільно здійснювати в два етапи: спочатку побіжно ознайомитися з текстом або його частиною для загального уявлення про зміст та стиль – **ознайомлювальне** читання. Передусім знайомляться з титульною сторінкою, звертаючи увагу на формальні ознаки: автора, назву, підназву, вихідні дані. Потім переглядають видавничу анотацію, зміст, передмову, вступну статтю, післямову, примітки, коментарі, резюме, побіжно переглядають текст твору. Особлива увага приділяється висновкам, як загальним, так і до окремих розділів, оскільки в них зосереджуються основні думки та результати роботи. Завдання ознайомлювального читання – визначення тематики, усвідомлення змісту, наукової цінності документа, його інформативності.

Після цього книга уважно вивчається з допомогою різних форм запису (план, тези, конспект) – **вивчальне** читання. При

цьому важливо враховувати супровідні тексти: коментарі, додатки, виноски та пояснення. Записуючи прочитане, звертають увагу на ті змістові елементи, які дозволяють виявити головні та побічні теми, логічну структуру твору, його інформативну цінність, стильові особливості, комунікативне призначення. При запису слід орієнтуватися на загальноприйняті правила та прийоми письмової фіксації прочитаного.

З метою економії слів у тексті можна записувати скорочено. Скорочення не повинно спричиняти двозначність або непорозуміння. Для цього усікається та частина, без якої слово не перестає бути зрозумілим. Існують загальноприйняті скорочення:

<i>п.</i>	— пан,	<i>зав.</i>	— завідувач,
<i>акад.</i>	— академік,	<i>інж.</i>	— інженер,
<i>проф.</i>	— професор,	<i>ч.</i>	— частина,
<i>доц.</i>	— доцент,	<i>рр.</i>	— роки
<i>чл.-кор.</i>	— член-кореспондент,	<i>ц.р.</i>	— цього року,
<i>пом.</i>	— помічник,	<i>ін.</i>	— інші,
<i>заст.</i>	— заступник,	<i>і т. ін.</i>	— і таке інше,
<i>зам.</i>	— замісник	<i>див.</i>	— дивись,
		<i>і т. д.</i>	— і так далі

Скорочення імен і по батькові — ініціальне, тому написання Ів., Андр., Ант., Олекс. (Олександр чи Олексій) і подібні недопустимі.

Якщо перед прізвищем є назва вченого ступеня, звання, посади, професії, то після цієї назви пишемо прізвище, а потім ініціали (доц. Коваленко В.В.), без таких назв ініціали записуються перед прізвищем (В.В. Коваленко).

У списках (де діє алфавітний принцип) та особових написах (на зошитах, папках) спочатку пишуть прізвище.

7. Форми запису прочитаного

Коротко зупинимось на характеристиці основних форм запису при вивчальному читанні, в процесі якого здійснюється синтезування, згортання інформації.

План – коротке послідовне відображення основних питань або тем книги (статті). План є схематичним, тезисним переказом документа, його інформаційним каркасом, який дозволяє зрозуміти структуру публікації та оцінити зміст. Складається план після того, як прочитано весь текст, і він передує наступним формам роботи – тезуванню та конспектуванню. План може бути простим (коротким) та складним (розгорнутим). У простому плані лише перелічуються основні питання або теми, що висвітлюються в книзі. В складному плані крім пунктів наводяться і підпункти, що уточнюють основні питання. Основним методом обробки інформації тут є **екстрагування**, тобто вибір з тексту найважливіших речень.

Тези – основні положення наукової праці, статті. На відміну від плану, тези розкривають думку автора, містять її обґрунтування, докази. При складанні тез читач знаходить основні положення твору і коротко їх формулює. При цьому обов'язково слід зберігати логічну послідовність та смисловий зв'язок між ними.

Основний метод складання тез – **цитування**, дослівне виписування фрагментів авторського тексту. Цитуватися може слово, речення або його частина, абзац і більші фрагменти. Кожна цитата завжди береться в лапки, а після неї вказується джерело: прізвище та ініціали автора, назва роботи, вихідні дані, сторінки. Адресу цитати можна подавати в дужках зразу після неї (внутрішньотекстові виноски) або виносити вниз сторінки (посторінкові виноски) чи за текст, (затекстові виноски). При повторному посиланні на джерело достатньо вказувати лише заголовок, назву та сторінку; якщо ж посилання йдуть поспіль, достатньо писати “Там само” із зазначенням сторінки, де міститься цитований фрагмент.

Цитування повинно бути вмотивованим. Іноді доцільніше передати чужу думку своїми словами, обов'язково посилаючись на джерело. Цитата, як правило, наводиться в разі, якщо при переказуванні втрачається точність та оригінальність авторського тексту. Крім того, цитуються певні тези, дефініції з метою їхнього заперечення або підтримки. Доцільність цитування визначається також і композиційними особливостями роботи: вони є доречними при розгляді історії питання, допускаються в дослідній частині і є зайвими у висновках.

Залежно від змісту цитати, слід однозначно висловлювати власну згоду, незгоду чи сумнів з приводу наведеного. Якщо висловлюються заперечення, то вони обов'язково повинні переконливо обґрунтуватися. Цитація загальновідомих істин є недоречною, крім випадків, коли необхідно наголосити на пріоритетності думки того чи іншого автора. Не рекомендується цитувати авторів маловідомих, неавторитетних – достатньо переповісти певне твердження. Навіть вільний переказ чужого тексту не слід видавати за свої думки – дотримуйтесь етикету вченого.

Конспект – складний спосіб викладу змісту твору в логічній послідовності. Може бути двох видів: текстуальний конспект, який дозволяє викласти зміст, логіку і структуру тексту, та тематичний конспект, який допомагає викласти суть певної теми, проблеми. Особливістю останнього є й те, що він може ґрунтуватися на кількох джерелах.

В основі конспекту лежать методи перефразування та інтерпретації.

Перефразування полягає в узагальненні та заміні певних понять, використаних у первинному документі, переробку змісту твору в більш стисло і загальну форму. Воно передбачає випущення значної частини відомостей з тексту первинного документа і перебудову його змістової та синтаксичної структури. Перебудову здійснюють, замінюючи одні фрагменти тексту іншими, поєднуючи кілька речень в одне, узагальнюючи відомості.

Метод **інтерпретації** дає змогу не тільки подати стисло інформацію, а й переосмислити її. У таких випадках допускається певне коментування окремих аспектів твору, задуму

автора тощо. Застосовуючи метод інтерпретації, зміст первинного документа розкривають на основі узагальненого уявлення про нього. Референт осмислює зміст документа і викладає його так, як сам зрозумів. Матеріал можна подавати в послідовності, зручній для референта, або в прийнятій у тексті. Різновидом текстів, складених за методом інтерпретації, можна вважати автореферати дисертацій, тези доповідей на наукових конференціях.

Особливо важливо, використовуючи методи перефразування та інтерпретації, зберегти об'єктивність у подачі відомостей про первинний документ, намагатися повно і максимально точно передати позицію автора, зміст твору. Звернення до критичних матеріалів, ознайомлення з фаховою оцінкою твору сприяє формуванню більш вагомої й обґрунтованої думки про нього. За браком таких матеріалів читач самостійно дає оцінку твору, розкриває його значення, що, звичайно, значно складніше.

Текст конспекту має бути доступним і легким для сприйняття, слід уникати надмірних подробиць і деталей, другорядних відомостей, а намагатися використовувати узагальнені формулювання. Мова конспекту є точна і конкретна, тому експресивних слів, які надають тексту суб'єктивного характеру, вживати не рекомендується. Також не можна зловживати прикметниками і дієприкметниками, складними граматичними зворотами. Бажано обмежити використання іменників, оскільки їх надмірність робить текст складним для розуміння – легше сприймаються дієслова і дієслівна форма викладу. Якщо ж без іменників обійтися не можна, слід надати перевагу конкретним поняттям над абстрактними.

У конспекті слід використовувати стандартизовану загальноприйнятну термінологію. При першому згадуванні будь-якого нового терміна або символу їх пояснюють. Термінологічні словосполучення можна замінювати загальноприйнятими аббревіатурами або скороченнями, розкриваючи їхній зміст у тексті. Терміни, які безпосередньо стосуються досліджуваної проблеми, варто записувати на окремих картках з дотриманням усіх вимог фіксації теоретичного матеріалу. **Картотека термінів** дозволяє краще зорієнтуватися в терміносистемі, порівняти

визначення і тим самим побачити спільне і відмінне в існуючих теоріях та концепціях.

8. Збирання й обробка фактичного матеріалу

Основним фактичним матеріалом для лінгвіста є тексти: письмові джерела (друковані і рукописні) або фіксації усного мовлення (природного і мікрофонного). Найчастіше письмовими джерелами служать тексти художньої, наукової, публіцистичної літератури, періодики, а також словники. Усне мовлення, як правило, переноситься з аудіокaset у письмовий текст, що записується на стандартних аркушах і оформляється як додаток до роботи.

Опрацювання джерел обов'язково супроводжується **виписками**, в яких переважно фіксуються ті особливості, над якими ведуться спостереження. Всі виписки документуються, тобто мають вказівку на джерело, де їх узято. Виписки можна робити в зошитах, на аркушах або на картках. Зошит доречно використовувати лише тоді, коли є необхідність послідовно записати значний за обсягом текст. Зручніше робити це на окремих аркушах, які можна зберігати в окремих папках, що забезпечує наочність та швидкий пошук потрібного матеріалу. Найкраще ж дозволяють систематизувати та класифікувати фактичний матеріал виписки на **картках**.

Обов'язкова вимога до виписок – абсолютна точність і достатня паспортизація (скорочений запис адреси джерела). Крім самої виписки та шифру на картці варто робити певні позначки, які допомагають систематизувати матеріал, віднести його до відповідного питання плану. Аналізоване мовне явище подається тільки в контексті, а при записуванні виділяється іншим кольором або підкреслюється. Картки можна групувати спеціальними роздільниками або написами на конвертах, що значно полегшує роботу із класифікації зібраного матеріалу.

Якщо джерело фактичного матеріалу є невеликим за обсягом, то його можна дослідити в цілому – шляхом суцільної

фіксації усіх прикладів. Великі ж масиви текстів, як правило, аналізуються частково. Для цього застосовуються статистичні методики, зокрема **вибірковий метод**, коли розглядуване явище досліджується на певній частині матеріалу. Весь матеріал називається генеральною сукупністю, а ті частини, з яких робиться вибірка, – вибірковою сукупністю. Вибірка повинна відображати основні риси та особливості генеральної сукупності, тому дуже важливо ретельно провести попередній якісний відбір аналізованих джерел. Це пов'язано з тим, що до вибірки може потрапити матеріал із такими специфічними рисами, які суттєво відрізняються від особливостей усієї генеральної сукупності (напр., газета, в якій надруковано великий за обсягом юридичний документ). У таких випадках при вибіркового методі специфічні факти окремого фрагмента матеріалу можна не враховувати. Отже, вибірковий метод дозволяє попереджувати можливі помилки в оцінці досліджуваних явищ.

9. Стильова специфіка наукового викладу

Тексти наукового стилю обслуговують сферу науки, наукового спілкування.

Комунікативна мета наукового мовлення – закріплення і передача наукової інформації. З цього випливають його основні **стильові риси**: об'єктивність, аргументованість, узагальненість, логічність та ясність викладу. Наукові тексти – це насамперед послідовний, систематизований виклад результатів дослідження, аргументоване доведення або спростування певних наукових положень, концепцій, теорій. Науковий виклад формується з роздумів, спрямованих на доведення істин, виявлених у процесі вивчення і дослідження певних фактів дійсності. У ньому чітко розмежується те, що є відомим і лише систематизується дослідником, і те, що потребує з'ясування, доведення. Прагматичні фактори диктують формально-логічний спосіб

викладу матеріалу, експресивно-емоційні засоби використовуються тут принагідно як додатковий прийом.

Науковий стиль відзначається традиційністю й уніфікованістю мовних засобів, що виявляється у прагненні до стандартизації термінології, до схематизації композиції тексту. Граматичні та лексичні засоби підпорядковані комунікативній меті наукового викладу.

Основу наукового тексту складає переважно загальнонавчана **лексика**, а слова вживаються в прямому предметному значенні. Для нього є характерним строгий відбір, точність та однозначність слововживання. Повторення в науковому тексті ключових слів не вважається недоліком.

Особливістю цього стилю є те, що чільне місце в ньому посідають **терміни**, тобто слова і словосполучення, що є назвами спеціальних понять науки. Терміни несуть значно більшу інформацію, ніж звичайні лексичні одиниці. У вживанні термінів не допускається стилістичне варіювання: одне й те саме найменування не повинно змінюватися.

Науковий стиль має усталену **фразеологію**, котра забезпечує логічну послідовність і зв'язність викладу, напр: *Звернемося до попереднього твердження..., Розглянемо наступний приклад... і под.*

Морфологічні особливості наукового стилю виявляються у більш частотному використанні певних граматичних форм:

– переважанні іменників над дієсловами, оскільки частіше зустрічаються назви понять, а не дій;

– використанні дієслів недоконаного виду 3 ос. теп. часу (*вивчає, вирішують*, а також пасивного стану (*явище пояснюється..., проблема досліджується*);

– активному вживанні дієприслівників (*приступаючи, узагальнюючи, укладаючи*) та прислівників, що підкреслюють логічність викладу (*спочатку, перш за все, далі, потім*);

– широке використання складних прикметників і сполучників (*у продовження, на закінчення; незважаючи на те що, завдяки тому що*).

Науковий виклад потребує доказовості та логічності, що зумовлює характерні **синтаксичні риси**:

– прямий порядок слів;

– переважання складних речень, зокрема складних синтаксичних конструкцій, над простими реченнями;

– синтаксична компресія за рахунок односкладних безособових і неозначено-особових речень, а також речень з однорідними членами;

– складнопідрядні речення та конструкції з дієприслівниковими зворотами для передачі причиново-наслідкових відношень;

– паралельні конструкції і вставні слова для членування тексту та аргументації висловлювань.

Норми наукового стилю допускають широке використання синонімічних можливостей синтаксису. Найчастіше це знаходить свій вияв у вживанні пасивних конструкцій замість активних, заміні порядку слів для смислового акцентування, заміні дієслівного присудка описовим зворотом (типу *твердити // висловлювати твердження*).

Доказовість та інтелектуально-логічна оцінність може досягатися за рахунок пропозиціональних настановлень, що виражають авторське ставлення до висловлюваного і пов'язують його з попередніми реченнями, напр.: *Видається доцільним..., Як уже відзначалося...* Більша переконливість досягається, коли названо підставу для авторської оцінки: *Аналіз фактів показує..., Наведені приклади підтверджують...* і под. Основний засіб вираження суб'єктивної модальності – вставні слова і вставні конструкції. Вони вживаються для вираження припущення (*можливо, очевидно, ймовірно*), для оцінки ступеня достовірності повідомлюваного (*дійсно, звичайно, напевно*), для посилання на джерело інформації (*на думку автора, за даними аналізу*).

Слід пам'ятати, що авторське, особистісне начало в науковому стилі має обмежений вияв і вживання займенника “я” та дієслівних форм 1 ос. од. є доречними лише в працях високоавторитетних учених. Тому в разі потреби назвати мовця в наукових роботах звичайно використовуються форми 1 ос. мн. (“авторське ми”), слово “автор”. Частіше ж вживаються неозначено-особові речення, безособові та пасивні конструкції.

Науковий текст краще сприймається, якщо він логічно організований у **надфразні єдності**, що графічно виражається в

абзацному членуванні. Всередині абзацу окремі речення об'єднуються логічно і структурно таким чином, щоб читач мав уявлення про тему, її розвиток і завершення. При цьому перше речення, як правило, містить основну думку і служить орієнтиром для сприйняття подальшої інформації. Від твердження слід переходити до обґрунтування, доведення, підкріплюючи їх прикладами, аргументами, аналізом.

Бажано, щоб абзаци були пропорційними і сторінка ділилася на 5–7 частин. Довгі речення доцільно чергувати з короткими, пам'ятаючи, що короткі прості речення на фоні складних синтаксичних побудов здатні фіксувати увагу читача, акцентуючи важливі факти або аргументи. На початку абзацу вони служать для введення нових положень, а в кінці містять підсумок.

10. Оформлення наукових робіт

Спочатку складають чернетку тексту, для економії часу скорочуючи слова. Потім уважно її перечитують і переписують, одночасно вносячи необхідні зміни, переставляючи слова й речення, уточнюючи терміни, скорочуючи обсяг тощо. Потім роботу остаточно редагують, звертаючи увагу головним чином на літературний бік написаного.

Текст наукової роботи друкується з дотриманням таких вимог: аркуш – формат А 4; поля – не менше 20 мм (праве – 10 мм); гарнітура “Таймс”; розмір шрифту 14; інтервал 1,5; абзац 1,25 см (5 знаків); 1800 знаків на сторінці (включно з пробілами). Ілюстративний мовний матеріал подається курсивом, конкретні приклади виділяються підкресленням. Електронна копія – файл у форматі RTF.

Орієнтовний обсяг курсової роботи 25–30 сторінок, дипломної 50–60, без урахування додатків і списку літератури. Всі сторінки роботи нумеруються від титульної до останньої без пропусків. Порядкові номери проставляються в правому верхньому куті, крім титульної сторінки.

Курсову і дипломну роботу складають такі текстові компоненти:

- 1) титульна сторінка;
- 2) анотація;
- 3) зміст;
- 4) перелік скорочень, умовних позначень;
- 5) вступ;
- 6) основна частина (з трьох-чотирьох розділів);
- 7) висновки;
- 8) список джерел фактичного матеріалу;
- 9) список використаної літератури;
- 10) додатки.

ТИТУЛЬНА СТОРІНКА містить назву міністерства; назву вищого навчального закладу; назву кафедри, яку представляє керівник роботи; повну назву теми роботи; назву дисципліни, з якої написана робота; прізвище та ініціали студента; факультет, де він навчається; прізвище, ініціали, вчене звання та ступінь наукового керівника та консультанта; рік і місце виконання роботи.

АНОТАЦІЯ – коротка інформація про основну тему, розглянуті проблеми, мету дослідження та одержані результати.

Анотація друкується одним абзацом і містить в середньому 500 знаків. В анотації подається перелік ключових слів, який включає від 5 до 15 слів або словосполучень із тексту роботи, що найбільшою мірою характеризують її зміст. Ключові слова наводяться в називному відмінку і друкуються окремим рядком через коми.

ЗМІСТ бажано вмістити на одній сторінці (при необхідності його друкують через один інтервал). Основна частина, як правило, ділиться на три-чотири розділи, що включають по три-чотири підрозділи. Назви відповідних рубрик у змісті та в самому тексті мають бути ідентичними. Формулювання назв розділів і підрозділів повинні бути короткими, чіткими, різноманітними. Вони мають точно і послідовно відображати внутрішню логіку змісту роботи. Назва окремого розділу не повинна збігатись із загальною назвою роботи, тобто її темою.

“Вступ”, окремі розділи, “Висновки” слід починати з нової сторінки. Порядковий номер на цих сторінках не проставляється.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ включає ситуативні, а також рідко вживані загальноприйняті скорочення та аббревіатури з повною їх розшифровкою.

ВСТУП курсової (дипломної) роботи має містити обґрунтовані формулювання про:

- актуальність теми;
- предмет дослідження;
- матеріал дослідження;
- мету роботи і підпорядковані їй завдання;
- висунуту гіпотезу;
- методи і методики аналізу.

Обсяг вступу, як правило, складає одну десяту частину від загального обсягу роботи.

ОСНОВНА ЧАСТИНА. Дипломна робота з української мови та методики її навчання повинна містити щонайменше три стандартні розділи: теоретичний, практичний, методичний.

У **теоретичній частині** викладаються та аналізуються загальні положення, що стосуються досліджуваної теми. Подається систематизований огляд літератури та коротка характеристика стану розглядуваної проблеми; визначаються теоретичні засади і базовий матеріал дослідження.

У **практичній частині** розглядається конкретний мовний матеріал. Хід викладу може варіюватися: спочатку можуть аналізуватися конкретні мовні факти, а потім робитися теоретичні узагальнення на основі цього аналізу. Частіше спочатку висувуються основні положення та гіпотези, а тоді здійснюється їх перевірка на реальних текстах.

У **методичній частині** розкривається важливість обраної теми для шкільного курсу української мови, визначаються ті його розділи, в яких цю тему доцільно подавати, описується методика її подачі.

До кожного розділу слід давати короткі висновки, в яких узагальнюються результати проведених спостережень та досліджень. Розділи, підрозділи, пункти і підпункти нумеруються за індексаційною системою, тобто до номера підпорядкованої рубрики включаються номери вищих рубрик. Цифрові позначення подаються в одному рядку із заголовком.

Після цифр ставиться крапка, в кінці заголовка крапки не треба. Наприклад:

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА РЕЧЕННЯ

2.1. Типи синтаксем

ВИСНОВКИ повинні розкривати суть проведеної роботи: що зроблено, що використано з досліджень попередників, а що внесено свого; які проблеми лишилися нерозв'язаними і чому, які можливі перспективи у дослідженні теми.

Обсяг висновків складає приблизно одну двадцяту частину загального обсягу роботи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ фактичного матеріалу включає назви текстів, що були використані як ілюстративний матеріал.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ формується на основі бібліографічної картотеки і містить усі використані або обговорювані в роботі наукові джерела (книги, статті). Список укладається за алфавітом прізвищ авторів або назв творів (без авторства) і, як правило, має загальну нумерацію.

ДОДАТКИ містять графічний та ілюстративний матеріал, тексти допоміжного характеру. Оформляються вони на окремих аркушах, а кожний додаток має тематичний заголовок і напис “Додаток” (1, 2, 3...) у правому верхньому кутку. Допоміжні тексти можуть міститися в окремій папці із збереженням спільної нумерації.

Довідково-бібліографічний апарат. **Бібліографічний апарат** – це сукупність бібліографічних відомостей про наукові джерела, що цитуються або згадуються в науковій роботі. Основне призначення бібліографічної інформації в науковій роботі – документування посилань на цитовані або згадані наукові джерела. Запозичуючи матеріал, автор зобов'язаний навести посилання на джерело. Бібліографічні посилання свідчать про джерелознавчу базу дослідження і дозволяють встановити наукову цінність одержаних результатів.

Посилання можуть оформлюватись як виноска або примітки. Для наукових робіт рекомендується застосовувати **внутрішньотекстові виноска** у такому варіанті оформлення: у квадратних дужках зазначається прізвище автора або перші

слова заголовка, рік видання цитованої роботи, через двокрапку – номер сторінки, напр.: [Кухаренко 1988:48], [Культура...1990:123]. Якщо джерело лише згадується, то у виносках сторінки не зазначаються. Бібліографічний опис наукових джерел міститься в списку використаної літератури.

ТИПОВІ ПОМИЛКИ

при написанні курсової (дипломної) роботи:

1. Назва теми не відповідає меті і предмету дослідження.
2. План роботи не розкриває логіку вирішення завдань.
3. Завдання не впливають із мети дослідження.
4. Зміст розділів (підрозділів) не відповідає сформульованій назві.
5. В огляді літератури відсутні аналіз та інтерпретація наукових концепцій.
6. У роботі не розглянуто важливі публікації, що стосуються теми дослідження.
7. Ілюстративний матеріал має недостатню або малоавторитетну джерельну базу.
8. Результат дослідження не відповідає поставленій меті.
9. Висновки роботи не узгоджуються з визначеними завданнями.

11. Захист дипломних (кваліфікаційних) робіт

Повністю оформлена робота брошурується в оправу або в спеціальну папку. Після цього підписується автором та консультантом і передається керівникові для відзиву (за місяць до початку державних екзаменів). У **відзиві** керівника (обсягом 1–2 стор.) дається характеристика виконаної студентом роботи по всіх розділах, вказується на здобутки та недоліки, а також відзначається:

- ступінь самостійності автора в роботі над темою;

- сформованість навичок роботи з науковими джерелами;
- вміння вести теоретичні та експериментальні дослідження;
- обґрунтованість і цінність одержаних результатів та висновків, можливість їх практичного застосування.

На завершення дається висновок про допуск студента до захисту. Після цього студент здає роботу на відповідну кафедру для реєстрації.

Дипломні роботи, допущені кафедрою до захисту, направляються на **рецензію**. Рецензент у 5-денний термін дає розгорнуту оцінку роботи, в якій має враховуватись:

- актуальність вибору теми;
- повнота та ґрунтовність вирішення поставлених цілей і завдань;
- ефективність використаних методів дослідження теми;
- практична цінність роботи і можливість використання одержаних результатів.

Крім того, рецензент відзначає здобутки дослідника теми, його вміння вести наукову полеміку й аналізувати мовні факти, висловлює свою думку про композицію роботи, оцінює стиль і грамотність викладу, науковий апарат, якість зовнішнього оформлення.

Рецензент може поставити вимогу, щоб на захисті автор дав відповіді на питання щодо положень, які викликали сумніви або потребують роз'яснень, уточнень. У рецензії обов'язково вказується на виявлені недоліки: випадки запозичення чужих думок, неповне використання літератури, неправильне користування науковим апаратом (цитати, посилання, список літератури, примітки тощо).

У кінці рецензії має бути оцінка за чотирибальною системою. Робота з позитивною оцінкою рецензента рішенням кафедри допускається до захисту. Це відзначає завкафедри на титульній сторінці: “Допускається до захисту. Підпис. Дата.”

З урахуванням зауважень керівника, зроблених у письмовому відзиві, і рецензента, висловлених у рецензії, студент розпочинає підготовку до захисту — складає текст або план-конспект свого виступу на засіданні комісії.

Процедура захисту проводиться у такій послідовності:

1. Головуючий оголошує назву роботи, відомості про наукового керівника та рецензента.
2. Дипломник викладає основні положення роботи та відповідає на запитання, подані усно чи письмово.
3. Виступає науковий керівник або зачитується його відзив.
4. Виступає рецензент або зачитується його рецензія.
5. Дипломник відповідає на зауваження, що містяться у рецензії.
6. Публічне обговорення дипломної роботи.
7. Прикінцеве слово дипломника.

У своєму **виступі** (до 10 хвилин) дипломник доповідає про мотиви вибору теми, її актуальність, мету і завдання, предмет і методи дослідження, про одержані результати і висновки, їхнє обґрунтування, теоретичне значення і можливість практичного застосування. Основою для виступу є “Висновки”.

Після виступу автора зачитується відзив керівника і рецензія на роботу. Студент дає вичерпні відповіді на зауваження, зроблені у відзиві та рецензії. Члени комісії і присутні на захисті можуть ставити студентові запитання за темою роботи. Після відповідей відбувається **дискусія**, в якій можуть брати участь члени комісії, керівник, консультант, рецензент, присутні. На завершення авторові надається можливість захистити або роз’яснити спірні або сумнівні положення, відповісти на зроблені зауваження і рекомендації, дати необхідні довідки, навести додаткові матеріали.

ЛІТЕРАТУРА

- Арнольд И В.* Основы научных исследований в лингвистике. – М., 1991.
- Білоусенко П.І.* Мовознавчі студії в школі. – Запоріжжя, 2000.
- Демидова А.К.* Пособие по русскому языку. Научный стиль речи. Оформление научной работы. – М., 1991.
- Зеленько А.С.* Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми, процедури дослідження мови. – Луганськ, 2002.
- Золотова Г.А.* О возможностях функционального исследования языка // Рус. яз. в научном освещении. – 2002. – № 1.
- Кушнарченко Н.М, Удалова В.К.* Наукова обробка документів. – К., 2004.
- Оголовець А.* Як писати наукову роботу з української мови // Дивослово. – 1999. – № 8.
- Применение компьютеров в лингвистическом исследовании // Проблемы современной стилистики.* – М., 1989. – С. 105 – 133.
- Распопов И.Р.* Методология и методика лингвистических исследований. – Воронеж, 1976.
- Редактирование отдельных видов литературы.* – М., 1987.
- Сорокин Н.А.* Дипломные работы в педагогических вузах. – М., 1986.
- Шейко В.М., Кушнарченко Н.М.* Організація та методика науково-дослідницької діяльності. – 2-е вид. – К., 2002.

НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ
проблеми “Мовностилістичні особливості текстів
різного функціонального призначення”

(науковий керівник *Ю.О. Арешенков, доц., канд. філол. наук*)

1. Особливості звукової організації поетичного тексту.
2. Естетична функція одиниць лексичного рівня в текстах різних художніх жанрів.
3. Роль власних імен у передачі художньої інформації.
4. Символічна функція кольористичної лексики.
5. Види зображальних засобів мови та їх функції у різних стилях.
6. Особливості суб'єктно-композиційної організації віршованих і прозових текстів.
7. Лексичні та граматичні засоби вираження оцінності в публіцистичному й інформаційному мовленні.
8. Мовні засоби діалогізації монологічного мовлення практичного призначення.
9. Лексико-граматичний склад прислів'їв.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

- Анализ* одного стихотворения. – Л., 1985.
- Арнольд И.В.* Стилистика современного английского языка. 3-е изд. – М., 1990.
- Гореликова М.И., Магомедова Д.М.* Лингвистический анализ художественного текста. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М., 1989.
- Грибан Г.* Взаємозв'язок у вивченні мови та літератури // Дивослово. – 1998. – № 2.
- Григорьев В.П.* Поэтический язык как объект лингвистической поэтики // Лингвистические аспекты исследования литературно-художественных текстов. – Калинин, 1979.
- Домашнев А.И. и др.* Интерпретация художественного текста. – 2-е изд. – М., 1989.
- Єрмоленко С.Я.* Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). – К., 1999.

- Золотова Г.А.* О возможностях функционального исследования языка // Рус. яз. в научном освещении. – 2002. – № 1.
- Іванишин П.* Національно-екзистенційна методологія: герменевтична актуалізація // СіЧ. – 2003. – № 4.
- Кухаренко В.А.* Интерпретация текста. – 2-е изд., перераб. – М., 1988.
- Літературознавчий словник-довідник / Р.Г. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.* – К., 1997.
- Лотман Ю.М.* Анализ поэтического текста: Структура стиха. – Л., 1972.
- Марысева О.В.* Информационные газетные жанры на уроках развития речи // РЯШ. – 1996. – № 2. – С. 21 – 29.
- Мельничайко В.* Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту // Дивослово. – 1999. – № 9.
- Мороховский А.Н. и др.* Стилистика английского языка. – К., 1991.
- Новиков Л.А.* Художественный текст и его анализ. – М., 1988.
- Омельчук С.* Комунікативно-функційний підхід до вивчення синтаксису // Дивослово. – 2007. – № 1.
- Оникович Г.* Засоби масової інформації у навчанні мови (Українознавчий аспект) // Дивослово – 1997. – № 5-6. – С. 19 – 24.
- Сучасна українська літературна мова: Стилїстика.* – К., 1973.
- Ткаченко А.* Мистецтво слова (Вступ до літературознавства). – К., 1997.

ТЕМАТИКА

курсів та дипломних робіт з проблеми
“Мовностилістичні особливості текстів різного
функціонального призначення”

1. Особливості звукової організації поетичного тексту

Загальна мета дослідження: з'ясувати особливості організації фонологічної структури віршованих текстів різних художніх жанрів.

Теми дослідницьких робіт:

1. Особливості реалізації сугестивної та гармонізуючої функції асонансів (тексти за вибором).
2. Засоби виявлення атракційної та інтенсифікуючої функції алітерації (тексти за вибором).
3. Фонологічна структура поезій Т. Шевченка.

4. Засоби фоностилістики в художній прозі (тексти за вибором).

Література:

- Бакум З., Бойко Л. Елементи фоностилістики на уроках словесності // Укр. мова і літ. в шк. – 2006. – № 2.
- Кадимов Р.Г. О принципах звуковой организации в поэзии В. Маяковского и С. Есенина // Проблемы структурной лингвистики. 1984. – М., 1988. – С. 224 – 238.
- Качуровський І. Поетична гра звуком // Урок української. – 2000. – № 5-6. – С. 22 – 25.
- Кожевникова Н.А. Из наблюдений над звуковой организацией стихотворного текста // Проблемы структурной лингвистики. 1979. – М., 1981. – С. 181 – 194. (Звукові повтори. - Звукова суміжність і контраст).
- Кожевникова Н.А. О способах звуковой организации стихотворного текста // Проблемы структурной лингвистики. 1984. – М., 1988. – С. 183 – 211.
- Левицький В.В. Звуковий символізм: основні поняття, ідеї, результати // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 16 – 25.
- Огієнко І. Творець української літературної мови // Урок Української. – 2003. – № 5-6. (Релігійний стиль Шевченкової мови. – Особливості лексики. – Синоніміка. – Новотвори).
- Плющ Н. Звуковий живопис у поезії // Урок Української. – 2003. – № 4.
- Русанівський В.М. Услові – вічність. (Мова творів Т.Г. Шевченка. – К., 2002.)
- Северская О.И. Паронимическая аттракция в поэтическом языке // Проблемы структурной лингвистики. 1984. – М., 1988. – С. 212–223.
- Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль, 1994. – С. 404 – 408. (Фонологічна структура поезій Шевченка).

2. Естетична функція одиниць лексичного рівня в текстах різних художніх жанрів

Загальна мета дослідження: описати структуру домінантних лексичних полів означеного корпусу поетичних творів одного автора. З'ясувати типологію та функцію стилістично забарвлених слів у творах поетів певного літературного напрямку, певного періоду.

Теми дослідницьких робіт:

1. Лексика на позначення понять “Слово”, “Правда”, “Слава” в поезіях Т.Шевченка.
2. Стилістичні синоніми в творах різних художніх жанрів.
3. Стилістичні функції архаїзмів у поезіях Є. Маланюка, Олега Ольжича, Ю. Липи, Юрія Клена, О. Теліги.
4. Авторські неологізми у творах сучасних поетів (Л. Костенко, М. Вінграновського, І. Драча, Д. Павличка, В. Голобородька).
5. Різновиди діалектизмів та їх стилістичне використання у художньому тексті (за вибором).
6. Сленгова лексика як засіб увиразнення мовлення (на матеріалі сучасної прози).
7. Лексикологічний аналіз ключових слів у творах пейзажної, інтимної, філософської, громадянської лірики.

Література:

- Борецкий М.И. Художественный мир басен Федра, Бабрия и Авиана // Новое в современной классической филологии. – М., 1979. – С. 167–199. (Порівняльний аналіз семантичних полів).
- Вердиева З.Н. Семантические поля в современном английском языке. – М., 1986. – С. 4–10. (Семантичні поля та методи їх вивчення).
- Гаспаров М.Л. Художественный мир писателя: Тезаурус формальный и тезаурус функциональный // Проблемы структурной лингвистики. 1984. – М., 1988. – С. 125 – 137.
- Домашнев А.И. и др. Интерпретация художественного текста. – 2-е изд. – М., 1989. – С. 35–40. (Структурно-семантична організація текстового цілого. – Топіки. – Номінаційні ланцюжки).
- Масенко Л.Т. До питання про семантику ключових слів поезії Шевченка // Мовознавство. – 1989. – № 2. – С. 25 – 30.
- Новикова М. Міфосвіт Антонича // Сучасність. – 1992. – № 9.
- Плотников Б.А. Основы семасиологии. – Минск, 1984. – С. 135–141. (Тематичні зв'язки в мові як відображення системних відношень між реаліями зовнішнього світу).
- Рейн Е. Поэзия и вещный мир // Вопросы литературы. – 2003. – № 3.
- Севрюгина Е.Н. Концепт «красота» в поэзии Ф.И. Тютчева // Филол. науки. – 2002. – № 3.
- Тищенко О.М. Наскрізні базові та інтродуктивні образи як виражальні засоби у структурі поетичного тексту (на прикладі метафор Є.

- Маланюка) // Мовознавство. – 2001. – № 1. (Природа метафори. – Ключові слова).
- Усатенко Т.П. Лексична семантика і розвиток мовлення учнів. – К., 1984. – С. 66–77. (Тематичні групи слів).
- Черенькова О.Б. предметная деталізація в поезії Н.С. Гумилева // Вестник МГУ. – Сер. 9. Филология. – 2001. – № 1. (Предметна деталь як елемент описового образу).
- Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль, 1994. – С. 415 – 417. (“Слово”, “Правда”, “Слава” – основні думки-поняття поезії Шевченка).
- Шмелькова В.В. Значение ассоциативных образов в художественном произведении (К вопросу об интерпретации текста) // Вестник МГУ. – Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2000. – № 4. (Асоціативні зв’язки в тематичному полі. – Асоціативний образ. – Типи асоціацій: психічні, емпіричні).
- Шульська О.В. Слово ДЫМ в русской поэзии // Проблемы структурной лингвистики. 1979. – М., 1981. – С. 218 – 230. (Динаміка структури художнього слова: семантичні перетворення. – Порівняння. – Уособлення. – Символ).
- Шульська О.В. Формульные употребления слова ЗВЕЗДА и их преобразование в стихотворных текстах поэтов XX века // Поэтика и стилистика. 1988 – 1990. – М., 1991. – С. 100 – 107. (Поетичні формули. – Формульний фонд).

3. Роль власних імен у передачі художньої інформації

Загальна мета дослідження: описати склад відповідної групи власних імен, використаних у певному корпусі текстів, і з’ясувати їх функцію у передачі художньої інформації.

Теми дослідницьких робіт:

1. Назви “Україна”, “Дніпро” та їх еквіваленти в ліричних творах (певних різновидів, жанрів).
2. Семантичні групи топонімів (географічних назв) та їх роль у структурі поетичного тексту.
3. Семантичні групи антропонімів (імен людей) та їх роль у структурі поетичного тексту.
4. Семантичні групи космонімів (космічних імен) та їх роль у структурі поетичного тексту.

5. Семантичні групи теонімів (імен богів) та їх роль у структурі поетичного тексту.

Література:

- Андрієнко О.Ю. Прагматичний потенціал власних назв у художньому творі // Мовознавство. – 1989. – №4. (Ономастична картина художнього тексту).
- Барабаш Ю. «Я так її, я так люблю...» (Шевченкова Україна: словообраз, концепція, «текст») // Сучасність. – 2003. – № 3.
- Белєй Л.О. Як «промовляють» імена літературних персонажів: про мовні засоби української антропонімії // Мовознавство. – 2002. – №1.
- Бижкєнова А.Е. Роль деонимов в формировании языковой картины мира // Вестник моск. ун-та. – Сер. 9. Филология. – 2004.
- Гриценко П. Про антропоніми, топоніми та інші власні назви (на матеріалі прози Михайла Стельмаха) // Урок Української. – 2003. – № 3.
- Єрмоленко С. Неокрая не крило Слова // Урок Української. – 2003. – № 4.
- Желєзняк І.М. про деякі лінгвістичні ознаки власних назв // Мовознавство. – 2001. – №1. (Семантика в онімах. – Синонімія та омонімія власних назв).
- Карпенко Ю.А. Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки. – 1986. – № 4. (Специфіка літературної ономастики. – Заголовок як особливий тип власних імен).
- Луцький Ю. Роздуми над словом “Україна” у народних піснях // Сучасність. – 1993. – № 8. – С. 117 – 122.
- Маленко Л.Т. Власні назви у творах Г.Ф. Квітки-Основ’яненка // Мовознавство. – 1986. – №6.
- Мартыненко Ю.Б. Мифологические антропонимы в поэзии Мандельштама // РЯШ. – 2000. – № 6.
- Науменко Н. Символіка імені в українській новелі // СіЧ. – 2001. – № 5. (Етимологія імені як мотив для символізації).
- Равлик С. Власні назви й імена як оцінні лексика // Урок української. – 2004. – № 2.
- Ревзина О.Г. Собственные имена в поэтической диалекте М. Цветаевой // Поэтика и стилистика: 1988 – 1990. – М., 1991. – С. 172 – 192. (Склад власних імен. – С. 172. Власне ім’я як вид поетичної номінації– С. 176).
- Пономаренко О. Астральна символіка в поезії Б.-І. Антонича // СіЧ. – 2004. – № 5.

- Северюгина Е.В.* Концепт «красота» в поезії Ф.И. Тютчева // Филол. науки. – 2002. – № 3.
- Ставицька Л.* Національна ідея у дзеркалі образу України // Дивослово. – 2001. – № 3. (Структура образу України: простір – час – рослинність – природа - портрет).
- Хлистул І.* Топоніми в художньому тексті (на матеріалі української поезії II пол. XX ст) // Урок Української. – 2003. – № 10.
- Яструбецька Г.* Концепт «Україна» в поезотворчості Василя Стуса // СіЧ. – 2004. – № 10.

4. Символічна функція кольористичної лексики

Загальна мета дослідження: порівняти засоби номінації кольорів-символів у творах різних авторів.

Теми дослідницьких робіт:

1. Семантико-стилістичний аналіз слів на позначення кольору (тексти за вибором).
2. Опозиція “чорне::червоне” та засоби її вираження в поезіях (за вибором).
3. Поєднання “синє – жовте” та засоби його вираження в поезіях (за вибором).
4. Семантика та функція кольористичної лексики в народнопоетичних текстах.
5. Семантико-стилістичний аналіз засобів непрямой номінації кольорів у художньому тексті.

Література:

- Васильєв С.А.* Синтез смысла при создании и понимании текста. – К., 1988. – С. 121. (Знакова природа кольору).
- Везерова М.Н.* Лексика цвета, света в идиолекте Ф.И. Тютчева, А.А. Фета, А.Н. Майкова // Формирование семантики и структуры художественного текста. – Куйбышев, 1984.
- Ветрівська М.* Про сприйняття чорного як «психологічну реалію» // Урок Української. – 2002. – № 4.
- Вихованець І.Р.* Таїна слова. – К., 1990. – С. 116 – 124. (Назви кольорів в українській мові).
- Григор'єва А.Д., Иванова Н.Н.* Язык поэзии XIX – XX вв. – М., 1985. (Колірна кваліфікація предметів. – Фарбова палітра твору).

- Грязнова А.Т.* Фоновые значения слов в поэзии М.Ю. Лермонтова // РЯШ. – 1996. – № 2. – С. 51 – 57. (Символізм кольористичної лексики).
- Єременко О.* Магія кольорів у ліриці Н. Левицької – Холодної // СіЧ. – 2000. – № 4. (Магічний сенс первинних кольорів: червоний, чорний, синій, жовтий).
- Жайворонок В.В.* Слово в етнологічному контексті // Мовознавство. – 1996. – № 1. – С. 7 – 14. (Символіка кольоропису українських рушників. – Контраст червоного і чорного в народній естетиці).
- Іванова Т.В.* Символіка світлотіні у творчості Ліни Костенко // Українське мовознавство. – К., 1991. – Вип 18. – С. 111 – 116. (Символічні образи: світло – темрява).
- Іванова Т.В.* Символіка трьох кольорів у романі “Маруся Чурай” Ліни Костенко // Українське мовознавство. – К., 1992. – Вип 19. – С. 65 – 70. (Комплекс основних живописних елементів: чорний – червоний – білий. – Естетично-фольклорна функція).
- Кучерук О.* Образна природа семантики кольороназв в українських фразеологізмах // Дивослово. – 2006. – №12.
- Культура української мови:* Довідник. – К., 1990. – С. 257 – 263. (Семантика кольору у І. Драча і Б. Олійника. – Словесно-художні образи В. Сосюри).
- Рязанцева Т.* Символіка кольорів у поезіях О. Стефановича // Урок Української – 2004. – № 7.
- Ставицька Л.* Колірна гама в “Похороні друга” // Урок української. – 2000. – № 8.
- Федорчук Л.* Простір і колір як категорії художнього світу Григорія Сковороди // СіЧ. – 2000. – № 5. (Три першокольори: білий – чорний – червоний).
- Шевченко Л.І., Ярошевич О.М.* Колір в ідіостилі Т.Г. Шевченка // Українське мовознавство. – 1991. – Вип. 18. (Епітети на позначення кольору. – Кольорова метафора. – Чорно-біла гама).

5. Види зображальних засобів мови та їх функції у різних стилях

Загальна мета дослідження: подати семантико-стилістичну характеристику лексем, вжитих в образному значенні; встановити найбільш частотні різновиди тропів для текстів певного стилю, жанру.

Теми дослідницьких робіт:

1. Лексикологічний аналіз компонентів художніх порівнянь у творах (за вибором).
2. Структура, семантика та функція порівнянь у публіцистичних текстах.
3. Типи порівнянь у текстах чотирьох Євангелій.
4. Лексикологічний аналіз епітетів сучасної публіцистики.
5. Семантичні групи слів-епітетів у творах певного жанру.
6. Види метафор у творах (за вибором).
7. Види метонімії у творах (за вибором).
8. Зображальні засоби мови в текстах реклами.
9. Особливості використання тропів в інформаційному стилі.
10. Стилістичні функції тропів у газетному заголовку.

Література:

- Арешиков Ю.* Художні тропи в аспекті лінгвістичного аналізу: принципи і методика розбору // Література. Фольклор. Проблеми поетики: 36. наук. праць. – Вип. 18 – Ч. 2. – К.: Акцент, 2004. – С. 88 –94.
- Арутюнова Н.Д.* Образ (опыт концептуального анализа) // Референция и проблемы текстообразования. – М., 1988. – С. 117 – 129.
- Бысторова Е.* Метафора – инструмент познания мира и поэзии // Рус. яз. и лит. в уч. заведениях. – 1002. – № 2.
- Вовк В.Н.* Языковая метафора в художественной речи: Природа вторичной номинации. – К., 1986. (Индивидуально-авторська метафора. – Метафора-символ. – Фразеологізм як явище вторинної номінації).
- Григорьева А.Д., Иванова Н.Н.* Язык поэзии XIX – XX вв. – М., 1985. (Змістове наповнення та функції епітета. – Порівняння-зіставлення. – Традиційні та індивідуально-авторські символи).
- Кожевникова Н.А.* О соотношении тропа и реалии в художественном тексте // Поэтика и стилистика: 1988 – 1990. – М., 1991. (Залежність тропів від тематики твору. – Мотивація тропів темою, ситуацією, зображуванним середовищем).
- Кравец Л.* Генитивна метафора як элемент текстовой структуры // Українська мова. – 2005. – № 1. (Текстотвірні можливості генитивної метафори. Емоційна, оцінна, естетична, стилістична, ідеологічна, інформаційна, епістемологічна функції).
- Краснянский В.В.* О соотношении поэтического и прозаического слова // Проблемы структурной лингвистики. 1979. – М., 1981. (Епітет. - Поетизми).

- Лисиченко Л.А., Загребельна Л.С.* Лексична конотація і її роль у структурі синонімічної групи // Українське мовознавство. – К., 1985. – Вип 134. – С. 25 – 32.
- Культура української мови: Довідник.* – К., 1990. – С. 227. (Словесно-художні образи В.Сосюри).
- Некрасова Е.А.* Сравнения союзного типа как элемент ассоциативно-образной структуры стихотворного текста // Проблемы структурной лингвистики 1979. – М., 1981. – С. 205 – 218. (Типи зв'язків між об'єктами порівняння: лексико-тематичні, тематичні, образні паралелі).
- Павлович Н.В.* Сила и сложность семантического противоречия в оксюмороне // Проблемы структурной лингвистики 1979. – М., 1981. – С. 231 – 243. (Семантика оксиморона. Класи оксиморонів).
- Панов М.В.* Ритм и метр в русской поэзии: Статья вторая. Словесный ярус // Поэтика и стилистика: 1988 – 1990. – М., 1991. (Повтори контрастів і повтори тотожностей. – Перейменування. – Порівняння. – Метафора. – Епітет).
- Тищенко О.М.* Наскрізнi базові та інтродуктивні образи як виражальні засоби у структурі поетичного тексту (на прикладі метафор Є. Маланюка) // Мовознавство. – 2001. – № 1. (Природа метафори. – Ключові слова).
- Чернец Л.В.* К теории поэтических тропов // Вестник МГУ. Сер. 9. филология. – 2001. – №2. (Систематизація найважливіших засад загальної теорії тропів).

6. Особливості суб'єктно-композиційної організації віршованих і прозових текстів

Загальна мета дослідження: виявити особливості в організації комунікативно-мовленнєвої структури художнього тексту певного жанру; описати лексичні та граматичні засоби вираження мовленнєвого суб'єкта та адресата в ліриці.

Теми дослідницьких робіт:

1. Мовне вираження ліричного суб'єкта в поезіях різних жанрів.
2. Адресоване мовлення та типи ліричного адресата (твори за вибором).
3. Форми художнього мовлення (одноголосе, двоголосе, безсуб'єктне) і жанрова належність художнього тексту.

4. Засоби номінації оповідача в епічних творах (за вибором).
5. Мовні засоби передачі перцепційних вражень (зорових, слухових і т.д.) у ліричних творах певного жанру.

Література:

- Аронова Л.* Анализ стихотворения М. Цветаевой «Рас – стояние: версты, мили...» (язык и композиция) // Язык и композиция художественного текста. – М., 1983.
- Безкровна І.О.* Поетичний текст як комунікативний акт: Типи адресатів // Мовознавство. – 1998. – № 4-5. – С. 67 – 72.
- Иванова Н.Н.* Диалог в современной лирике // Проблемы структурной лингвистики. 1982. – М., 1984. – С. 211 – 225.
- Ковтунова И.И.* Поэтический синтаксис. – М., 1986. – С. 15 – 23. (Мовленнєвий суб'єкт і адресат у ліриці).
- Мороховский А.Н. и др.* Стилистика английского языка. – К., 1991. (Персональність: імперсональність. – С. 227 – 230. Настанова на читача. – С. 230–234).
- Новожилова К.Р.* Языковая структура авторской речи от первого лица в немецкой художественной литературе // Анализ стилей зарубежной художественной и научной литературы. Вып. 5. – Л., 1987. (Функції оповідача: коментатор, хронікер, учасник події).
- Падучева Е.В.* Говорящий как наблюдатель: Об одной возможности применения лингвистики в поэтике // Известия АН. Серия л-ры и яз. – Т. 52. – № 3. (Функції мовця: суб'єкт мовлення, суб'єкт дейксиса, суб'єкт свідомості, спостерігач).
- Попова Е.Н.* Художественный текст в процессе литературной коммуникации // РЯШ. – 2002. № 6.
- Смирнова Ю.А.* Речевая структура образа героя-рассказчика в повестях и рассказах А.Ф. Писемского // Поэтика и стилистика. 1988 – 1990. – М., 1991. (Персоніфікована оповідь. – Мовленнєва структура оповідача).
- Фатеева Н.А.* Автокоммуникация как способ развертывания лирического текста // Филол. науки. – 1995. – № 2. – С. 53 – 63.
- Шевченко М.* Сприйняття образу в поетичному тексті: Текст як одиниця словесно-художньої комунікації // Укр. мова та літ. в шк. – 2001. – № 4.
- Шмелев А.Д.* Референциальные значения в поэтическом тексте // Поэтика и стилистика: 1988 – 1990. – М., 1991. (Комуніканти ліричного твору. – Поетична функція вказівних займенників. – Адресація).
- Чернухина И.Я.* Формы изложения в художественной прозе // Филол. науки. – 1983. – № 1. (Виразальні можливості займенників та їх

корелятив-імен. - Об'єктивованій виклад від 3-ої особи, суб'єктивованій – від 1-ої особи, виклад-звернення від 2-ої особи).
Чернухина И.Я. Элементы организации художественного прозаического текста. – Воронеж, 1984. – 115 с. (Форма викладу та її виразальні можливості. – Втілення смислів «простір», «час». – Мовленнєве втілення образу персонажа).

7. Лексичні та граматичні засоби вираження оцінності в публіцистичному й інформаційному мовленні

Загальна мета дослідження: виявити особливості вираження та схарактеризувати комунікативну роль оцінних компонентів у текстах різного функціонально-комунікативного спрямування.

Теми дослідницьких робіт:

1. Антоніми як засіб вираження оцінної модальності.
2. Авторські неологізми як засіб вираження оцінності.
3. Групи експресивно-оцінних слів у текстах різних функціональних стилів.
4. Слова із суфіксами суб'єктивної оцінки.

Література:

- Акимова Г.Н.* Новое в синтаксисе современного русского языка.—М., 1990.—С. 79 и сл.
- Арешищев Ю.* Вивчення мови засобів масової інформації як проблема функціональної стилістики // Складні питання вузівського курсу української мови. – Кривий Ріг: КрДПІ, 1997. – С. 3 – 9.
- Арешищев Ю.* Місце інформаційного мовлення в системі функціональних стилів // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку. – Запоріжжя: Вид-во ЗДУ, 1996. – Ч. 2. – С. 125 – 128.
- Братусь М.* Кольористичний епітет як ознака тоталітарної доби // Дивослово. – 2001. – № 5.
- Воробьева М.Б.* Особенности реализации оценочных значений в научных текстах // Научная литература: Язык, стиль, жанры. – М., 1985.
- Вольф Е.М.* Прилагательное в тексте // Лингвистика и поэтика. – М., 1979. – С. 118 – 135.
- Гнатюк А.Д.* Засоби створення інтенсифікаційної мовної експресії в газетно-журнальних жанрах // Мовознавство.—1984.—№ 2.—С. 62—68.

- Голованевский А.А. Оценочность и ее отражение в политическом и лексикографическом дискурсах (на материале русского языка) // Филол. науки. – 2002. – № 3. (Константноцінна і хроноцінна лексика).
- Кононенко І.В. Компоненти оцінної структури прикметників // Мовознавство. – 1989. – № 3. – С. 54 – 60. (Оцінна структура як модальна рамка: суб'єкт – об'єкт – підстава).
- Коць Т. Функціонування синонімів у газетно-інформаційному стилі // Мовознавство. – 2001. – № 5. (Емоційно-оцінна функція поняттєвих та стилістичних синонімів).
- Кругликова Г.Г. К семантике количественной оценки // Языковые единицы в речевой коммуникации. – Л., 1991. (Кількісна оцінка як семантико-прагматична категорія. – Компоненти структури: суб'єкт – об'єкт – підстава).
- Маркелова Т.В. Взаимодействие оценочных и модальных значений в русском языке // Филол. науки. – 1996. – № 1. (ФСП оцінки. – Оцінні оператори. – Вплив модальних значень на семантику оцінних структур. – Бібліографія).
- Маркелова Т.В. Обращение и оценка // РЯШ. – 1995. – № 6.
- Марысева О.В. Информационные газетные жанры на уроках развития речи // РЯШ. – 1996. – № 2. – С. 21 – 29.
- Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий. – Свердловск, 1990. (Оцінність. – Раціональна оцінка).
- Мурашов Р.З. и др. Опыт анализа оценочного высказывания // Вопр. языкознания. – 2004. – № 5.
- Пилинський М.М. Експресивність стилю масової політичної інформації // Мовознавство.—1977.—С. 35—46.
- Проскуркіна С. Семантико-функціональні особливості об'єкта оцінного висловлення // Мовознавство. – 1992. – № 4.
- Радзівська Т. Ціннісні орієнтації у семантиці мовних одиниць // Мовознавство. – 1996. – № 1. (Семантика узагальнених назв подій з оцінним компонентом).
- Станкевич Н.І. Експресивне використання синтаксичних засобів у тексті політичної карикатури // Мовознавство.—1990.—№ 1.—С. 57-61.
- Стилистика русского языка: Жанрово-коммуникативный аспект стилистики текста. – М., 1987. – С. 72 – 136.
- Федосеев В.А. Предложения с предикатами оценки // РЯШ. – 1998. – № 2. (Оцінка як логіко-семантична категорія. – Предикати оцінки як спосіб вираження суб'єктивної модальності).
- Федотова О.І. Комунікативно-прагматична типологія оцінних речень // Мовознавство.—1988.— № 3.—С. 70—72.

8. Суб'єктивно-модальні значення: типи, функції, засоби вираження.

Загальна мета дослідження: встановити особливості вираження суб'єктивної модальності в текстах відповідних жанрів.

Теми дослідницьких робіт:

1. Характерологічні способи вираження суб'єктивної модальності в текстах інформаційного стилю.
2. Специфіка суб'єктивно-модальної семантики публіцистичних текстів.
3. Прагматична роль засобів вираження суб'єктивної модальності в навчальному мовленні.

Література:

- Алексієнко Л.А. Семантика і засоби мовної категорії модальності // Українське мовознавство.—К., 1988.—Вип. 15.—С. 98—104.
- Бондаренко В.Н. Виды модальных значений и их выражение в языке // Филол. науки.—1979.—№ 2.—С. 54—61.
- Буглак С.И. Модальные слова и частицы как средство выражения подтверждения или опровержения достоверности сообщаемого // Рус. яз. в шк.—1990.—№ 2.—С. 82—91.
- Василенко Л.В. Модальные слова как средство авторизации текста // Филол. науки.—1984.—№ 4.—С. 76—79.
- Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования.—М., 1981.—С. 113—124.
- Козловський В.В. До питання дефініції мовної модальності // Мовознавство.—1990.—№ 3.—С. 48—53.
- Корнилов А.А. Субъективно-модальная характеристика высказывания с точки зрения достоверности—недостоверности его содержания // Функциональный анализ грамматических аспектов высказывания.—Л., 1985.—С. 43.
- Русская грамматика.—М., 1980.—Т. 2.—С. 214—231.

9. Мовні засоби діалогізації монологічного мовлення практичного призначення

Загальна мета дослідження: з'ясувати номенклатуру типових форм діалогізуючих засобів у монологічних текстах спеціальних стилів.

Теми дослідницьких робіт:

1. Засоби передачі чужого мовлення в хронікальній інформації.
2. Функціональні типи питальних речень (у текстах певних жанрів).
3. Функціональні типи спонукальних речень (у текстах певних жанрів).
4. Питально-відповідні конструкції як засіб діалогізації монологу.

Література:

- Богомолова М.А.* Диалогизация выступления как один из аспектов персонификации телевизионного сообщения // Значение и смысл слова. – М., 1987. – С.92 – 99.
- Борисова Е.Г.* Перлокутивная лингвистика и ее преподавание студентам-филологам // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. – 2001. – № 1. (Вивчення мови як засобу впливу).
- Контрчук Г.В.* Питальні конструкції в газетних жанрах // Особливості мови і стилю засобів масової інформації. – К., 1983. – С. 118 – 130.
- Новожилова К.Р.* Языковая структура авторской речи от первого лица в немецкой художественной литературе // Анализ стилистики зарубежной художественной и научной литературы. Вып. 5. – Л., 1987. (Функції оповідача: коментатор, хронікер, учасник події).
- Падучева Е.В.* Говорящий как наблюдатель: Об одной возможности применения лингвистики в поэтике // Известия АН. Серия л-ры и яз. – Т. 52. – № 3. (Функції мовця: суб'єкт мовлення, суб'єкт дейксиса, суб'єкт свідомості, спостерігач).
- Питальні конструкції в газетних жанрах // Особливості мови і стилю засобів масової інформації.* – К., 1983. – С. 118 – 130.
- Почепцов Г.Г. (мл.).* Коммуникативные аспекты семантики. – К., 1987. – С. 106 – 121.
- Светана С.В.* О диалогизации монолога // Филологические науки – 1985 – № 4.
- Сорокин Ю.А.* Психолингвистические аспекты изучения текста. М., 1985. С. 58 – 62.
- Стилистика русского языка: Жанрово-коммуникативный аспект стилистики текста.* – М., 1987. – С. 166 – 195.
- Швец А.В.* Разговорные конструкции в языке газет. – К.: Изд-во КГУ, 1971. – 95 с.
- Шмелев А.Д.* Классификация предложений по цели высказывания и функциональная стилистика // Рус. яз. в шк. – 1993. – С. 86 – 89.
- Язык и массовая коммуникация.* – М., 1984. – С. 50 – 60.

10. Лексико-граматичний склад прислів'їв

Загальна мета дослідження: схарактеризувати лексико-тематичний склад і семантико-синтаксичну функцію номінативних одиниць на позначення різних опорних понять у народних афоризмах.

Теми дослідницьких робіт:

1. Мовностилістичні особливості паремійних побажань.
2. Особливості реалізації оцінності в прислів'ях з назвами подружжя.
3. Семантика ознакових слів у прислів'ях з опорними словами *дити, сирота, вдова*.
4. Мовностилістичні особливості прислів'їв з опорними словами *батько // мати, син // дочка, брат // сестра, дід // баба*.
5. Назви обличчя та його частин як засіб та об'єкт оцінки в прислів'ях.

Література:

I.

- Арнольд И.В.* Стилистика современного английского языка. – 3-е изд. – М., 1990. – С. 131–138.
- Борецкий М.И.* Художественный мир басен Федра, Бабрия и Авиана // Новое в современной классической филологии. – М., 1979. – С. 167–199.
- Вердиева З.Н.* Семантические поля в современном английском языке. – М., 1986. – С. 4–10.
- Домашнев А.И. и др.* Интерпретация художественного текста. – 2-е изд. – М., 1989. – С. 35–40.
- Лингвистический энциклопедический словарь.* – М., 1990. – С.438–439.
- Плотников Б.А.* Основы семасиологии. – Минск, 1984. – С. 135–141.
- Усатенко Т.П.* Лексична семантика і розвиток мовлення учнів. – К., 1984. – С. 66–77.

II.

- Арват Н.И.* Семантическая структура простого предложения в современном русском языке. – К., 1984. – С.23–32.
- Арутюнова Н.Д., Ширяев Е.Н.* Русское предложение. Бытийный тип: структура и значение. – М., 1983. – С. 7–13.
- Белошапкина В.А.* Современный русский язык. Синтаксис. – М., 1977. – С. 117–131.

- Вихованець І.Р.* Граматика української мови. Синтаксис. – К., 1993. – С. 134–139, 247–249, 250–258, 258–264.
- Вихованець І.Р та ін.* Семантико-синтаксична структура речення. – К., 1983. – С. 33–43.
- Гак В.Г.* Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис. – М., 1986. – С. 139–155.
- Золотова Г.А.* Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М., 1982. – С. 133–138.
- Иванова И.П. и др.* Теоретическая грамматика современного английского языка. – М., 1981. – С. 241–250.
- Никитин М.В.* Основы лингвистической теории значения. – М., 1988. – С. 126–129.
- Современный русский язык.* – М., 1981. – С. 485–486.

11. Мовностилістичні особливості рекламних текстів

Загальна мета дослідження: виявити мовні засоби реалізації основних функцій рекламного тексту.

Теми дослідницьких робіт:

1. Композиційні особливості рекламних текстів.
2. Роль зображальних та виражальних засобів у створенні необхідного комунікативного ефекту.
3. Типові групи стилістично забарвленої лексики у тексті реклами.

Література:

- Сэндидж Ч. и др.* Реклама: теория и практика.—М., 1989.
- Реклама на сторінках газети // Мова сучасної масово-політичної інформації.—К., 1979.—С. 231—250.
- Розенталь Д.Э., Кохтев Н.Н.* Язык рекламных текстов.—М., 1981.

2. Особливості композиції текстів радіо-телевізійних новин

Загальна мета дослідження: виявити характерні типи компоновки тексту в інформаційних передачах радіо і телебачення.

Теми дослідницьких робіт:

1. Типові функціональні компоненти текстів інформаційного стилю.

2. Типові композиційні схеми текстів окремих жанрів інформації.
3. Структурно-композиційні засоби організації інформаційних текстів.

Література:

- Арешенков Ю.* Вивчення мови засобів масової інформації як проблема функціональної стилістики // Складні питання вузівського курсу української мови. – Кривий Ріг: КрДПШ, 1997. – С. 3 – 9.
- Дейк ван Т.А.* Язык. Познание. Коммуникация.—М., 1989.
- Композиция текстов массовой информации // Аспекты общей и частной лингвистической теории текста.—М., 1982.—С. 75—101.
- Коваль А.П.* Композиція та архітектоніка публіцистичного тексту // Особливості мови і стилю засобів масової інформації.—К., 1983.—С. 5—18 .
- Майданова Л.* Структура и композиция газетного текста.—Красноярск, 1987.—С. 122—162 .
- Орлов А.Т.* Структурно-смысловые типы газетных текстов // РЯШ.—1990.—№ 2.—С. 62—67.
- Поспелова Г.М.* Некоторые средства реализации информационной функции газеты // Значение и смысл слова.—М., 1987.—С. 131—137.
- Стеллиферовский А.В.* Некоторые структурно-смысловые характеристики информационных газетных текстов // Функциональные стили.—М., 1985.—С. 63—72 .

